

ДО ПРОБЛЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ

У статті на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень розглянуто проблему естетичного розвитку дітей у ранньому віці.

Ключові слова: естетичний розвиток дітей у ранньому віці, інтеграції видів художньо-естетичної діяльності дошкільників.

У сучасному світі, що характеризується глобалізацією, зміною технологій, переходом до постіндустріального, інформаційного суспільства та іншими, властивими сучасній цивілізації рисами, розвиток людини є головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу та має реальну цінність як для самої людини, так і для суспільства, оскільки підвищує якість життя людини та формує інтелектуальний і культурний потенціал кожної нації.

Про важливість освіти і виховання дітей до 6-ти років у житті й розвитку як окремої людини, так і у формуванні всієї людської цивілізації у XXI ст. зазначалося на Першій Всесвітній конференції ЮНЕСКО з виховання та освіти дітей дошкільного віку (27–28 вересня 2010 р., м. Москва, Росія). Проблема розвитку дитини дошкільного віку набуває особливої актуальності і в Україні, стає одним із пріоритетних напрямів її державної політики в освітній галузі, покликаний забезпечити різнобічний розвиток дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних і фізичних особливостей, культурних потреб та створити для цього належні умови.

Проблема розвитку особистості, зокрема естетичного, перебуває на перетині філософії, естетики, психології, психофізіології, педагогіки, мистецтвознавства, педагогіки і психології мистецтва. Ідеї всебічного розвитку людини і її самопізнання належать у філософії ще до періоду Античності (Демокрит, Лікурґ, Платон, Аристотель), простежуються у німецькій філософії (І. Кант, Г. Гегель), філософії Просвітництва та залишаються актуальними у сучасний період (І. Зязюн, Л. Левчук, О. Оніщенко, В. Мовчан).

Помітний вплив на становлення теорії і практики розвитку особистості мали результати наукових пошуків зарубіжних дослідників др. пол. XIX – поч. XX ст. у галузі експериментальної педагогіки (Е. Мейман, А. Лай, А. Біне, Е. Торндайк), педології (С. Холл, А. Біне), теорії вільного виховання (Гурлітт, М. Монтесорі, Р. Штайнер), прагматичної педагогіки (Дж. Дьюї, Е. Паркхерст, У. Кілпатрік) і вітчизняних учених – фізіологів, психологів, психоневрологів XIX – поч. XX ст. (І. Павлов, П. Вікторов, В. Бехтерев, О. Лазурський), які вивчали широкий спектр факторів – від природних до соціальних, що позначаються на розвитку особистості, а також заклали принцип цілісності у розумінні й дослідженні особистості (О. Лазурський).

Фундаментальні положення концепції Л. Виготського, О. Леонтьєва щодо ролі присвоєння дитиною суспільно-історичного досвіду в її психічному розвитку, важливості навчання у набутті індивідом людської культури, а також

праці Б. Ананьєва, Б. Теплова, С. Рубінштейна, К. Платонова, О. Запорожця та інших. обґрунтували можливість і необхідність навчання дітей дошкільного віку з метою всебічного розвитку особистості. Узагальнивши психологічні підходи, Г. Костюк розробив принцип розвитку у психології, теорії і практиці управління психічним розвитком особистості та довів, що людина є природною і водночас суспільною істотою, свідомим учасником і діячем суспільно-історичного прогресу. На думку вченого, соціальні чинники впливають на істоту через її власну діяльність, у процесі якої відбувається її розвиток.

Проблему діяльності досліджували О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Б. Ломов, особливості дитячої діяльності, зміст різних її видів, їхню роль у психічному розвитку дошкільника розглянуто Д. Ельконіним, О. Запорожцем, Л. Виготським, Л. Божович, М. Лісіною.

Однією з форм розвитку дитини є навчання (Л. Виготський), що веде за собою її розвиток. Питання про взаємозв'язок навчання і розвитку активно досліджувалося зарубіжними (Е. Мейман, Дж. Гілфорд, В. Лоунфельд, К. Осборн, Г. Рішар, В. Лай, О. Вільман та інші) і вітчизняними вченими, що відображено у теорії “розвивального навчання” Д. Ельконіна і В. Давидова, концептуальних положеннях особистісно зорієнтованого виховання особистості (І. Бех), ідеях культуродоцільної освіти (В. Кудрявцев, В. Слободчиков, Л. Школяр), практичній реалізації розвивального навчання в художній освіті дошкільників (Т. Комарова та її послідовники). Науковці й практики спрямовують свої погляди на дитину як суб'єкт учіння, що самозмінюється, саморозвивається і самовиражається.

Найменш досліджено ідею розвивального навчання в естетичній освіті дошкільників, попри значну кількість наукових праць у цій галузі. Так, різні проблеми теорії естетичного виховання і творчості дітей знайшли висвітлення у працях філософів (Ю. Борєв, М. Каган, М. Ліфшиць, В. Разумний, В. Скатерщиков, Л. Тодоров, В. Шестаков та інші), психологів (Б. Ананьєв, Д. Богоявленська, Л. Виготський, О. Пономарьов, Б. Теплов, Дж. Гілфорд, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Торенс та інші), педагогів і практиків (Н. Ветлугіна, Р. Жуковська, Н. Карпінська, Т. Казакова, Т. Комарова, О. Сакуліна, Є. Фльоріна та інші). Досліджується також аспект розвитку творчих здібностей (С. Істоміна, Г. Колеснікова, Л. Машковцева та інші), зокрема в музичній (С. Шоломович, О. Радинова, А. Гогоберідзе, Е. Костіна, А. Зіміна, М. Картушина, Т. Науменко, С. Науменко, Н. Кириченко, Т. Сорока, Н. Рубальська), фольклорній (С. Садовенко), хореографічній (А. Шевчук), образотворчій (Т. Комарова, Г. Сухорукова, О. Дронова, Р. Чумічова, Н. Зубарева, Н. Халезова, Н. Голота, Л. Янцур, Е. Белкіна, М. Гмошинська, О. Терещенко та інші), театралізованій діяльності (Н. Гавриш, Л. Артемова, О. Аматыєва, Ю. Косенко та інші). Науковці використовують провідні ідеї зарубіжної педагогіки (Ф. Фребель, М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнер), зокрема у мистецькому вихованні (К. Орф, С. Судзукі) та досвід вітчизняних педагогів (С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський).

Одним із факторів естетичного виховання є комплексний підхід до його організації. Більше таких можливостей виявлено у поєднанні образотворчої діяльності з мовленнєвою (А. Богуш, Н. Гавриш та інші), літературною (О. Верпрева, Г. Савостіна, О. Мурзакова та інші), театралізованою (М. Ермолаєва,

О. Трусова), музичною (С. Козирєва, С. Зирянова), ознайомленням дітей з природою (Й. Янакієва). Мало дослідженим залишається виховний потенціал народної казки (В. Пабат), архітектури (С. Бологова, К. Борчанінова), мультиплікаційного кіно (Ж. Мауцкевич) та музейної педагогіки (М. Мацкевич).

Інтеграційні процеси в освіті як загальносвітова тенденція її розвитку вплинули на дошкільну освіту України. Наукові підходи щодо інтеграції змісту, форм, методики інтегрованих занять з дошкільниками представлено вченими О. Кононко, А. Богуш, Н. Гавриш, поєднання традиційних й інноваційних технологій у побудові і проведенні занять у дошкільних навчальних закладах – К. Крутій, Т. Поніманською, зокрема музичних – Г. Рогінською та іншими. Однак недосліджуваним залишається аспект інтеграції видів художньо-естетичної діяльності дошкільників, а також розвиток дитини на засадах інтеграції естетичної сфери з іншими, дотичними до неї сферами розвитку дитини – пізнавальною, соціально-моральною, емоційно-ціннісною, креативною.

Питання розвитку дитини-дошкільника загострилися останніми роками через зміну вимог батьків до дошкільної освіти, що спричинює зміни у її змісті та організації, пов'язані з потребою надати дітям якісну освіту і розвинути їхні здібності. Це зумовило до створення мережі нових типів дошкільних навчальних закладів, зокрема й приватних, розширення у них спектра освітніх послуг, напрямів роботи з дітьми, зокрема й раннього віку. Усе це потребує узагальнення досвіду, розроблення нових технологій роботи не тільки з дітьми, але й надання педагогічної підтримки і допомоги батькам у естетичній освіті і вихованні дітей на базі різних дошкільних навчальних закладів, розроблення сучасних підходів щодо взаємодії батьків в педагогів у системі “дошкілля-сім'я”, а також поєднання зусиль дошкільних навчальних закладів й інших установ – музеїв, філармоній, театрів, розроблення просвітницьких програм у роботі з дошкільниками. Особливо актуальним наразі стало виховання дитини раннього віку.

Дослідження фізіологів (І. Павлов, П. Вікторов, В. Бехтерев), психологів (О. Лазурський, Л. Виготський, О. Леонт'єв, О. Запорожець, Б. Теплов), науковців у галузі педагогіки раннього дитинства (20–30-ті рр. ХХ ст.) (М. Щелованов, Н. Аксаріна, М. Фігурін, М. Денисова та інші), зокрема художньо-естетичного напрямку (А. Дурнова, Е. Бібанова, А. Пінкевич, Є. Тихєєва, О. Стовичек) засвідчують величезні потенційні можливості, які криються у ранньому віці і розвиваються в художньо-естетичній діяльності (М. Кістяковська, Ф. Фрадкіна та інші). Між тим, у класичній і сучасній теорії й практиці естетичної дошкільної освіти і виховання більшість праць стосуються вивчення дітей, які подолали трирічний віковий рубіж. Нечисленні дослідження дітей раннього віку (70–80-ті роки ХХ ст.) торкаються тільки окремих аспектів їхнього розвитку – музичних уявлень, музикальності (Р. Фрідман, К. Форраї, М. Нільсон, Р. Оганджян, М. Кайтанджян). Отже, ретельного вивчення потребує розроблення підходів до естетичного розвитку дитини раннього віку в різних видах естетичної діяльності, що відіграє важливу роль для всього становлення особистості.

Різні проблеми дошкільної естетичної освіти і виховання розроблялися у докторських дисертаціях останнього десятиліття (М. Янушевська-Варих, Н. Єжкова, Е. Костіна, Л. Матвеєва, І. Ликова, М. Картавцева та інші), проте питання

естетичного розвитку дітей у ранньому віці залишається недослідженим. Оновлення системи художньо-естетичного виховання у дошкільних навчальних закладах уповільнює і відсутність до сьогоднішнього часу Концепції художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку в Україні (на відміну від створеної ще у 2000 році Концепції і Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України).

Таким чином, актуальність досліджуваної проблеми естетичного розвитку особистості дитини раннього віку, необхідність її ґрунтовного наукового осмислення, а також існування суперечностей між соціальним запитом на естетично розвинену особистість і станом наукової розробленості проблеми; між існуючою освітньо-виховною практикою у дошкільних навчальних закладах, зокрема виховання дітей у період раннього віку і відставанням науково-методичного забезпечення процесу розвитку дитини зумовлюють необхідність розроблення теоретико-методичних засад естетичного розвитку дітей, зокрема раннього віку. Ґрунтовних розробок вимагає створення інноваційних технологій естетичного розвитку дитини на основі індивідуалізації, інтеграції різних видів художньо-естетичної діяльності, діалогічних взаємовідносин установ культури, дошкільних навчальних закладів різного типу і форм власності (дошкільних дитячих закладів, центрів розвитку і творчості дітей, клубів тощо) і сім'ї з питань естетичного розвитку дітей, зокрема у ранній період їхнього розвитку. Подальшого вивчення потребує й аспект неформальної дошкільної мистецької освіти та її зв'язок з державною.

*Л. Б. Сафронова,
м. Дніпропетровськ*

ПРОБЛЕМА НАБУТТЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень розглянуто проблему набуття підлітками соціального досвіду в позашкільних навчальних закладах.

Ключові слова: соціальний досвід, набуття соціального досвіду, підліток.

Сучасне суспільство характеризується наявністю великої кількості кризових явищ, а отже, відсутністю оптимальних умов для формування у підростаючого покоління позитивного соціального досвіду. Аналіз соціально-психологічних досліджень за темою, дає змогу визначити деякі методологічні принципи розгляду процесу набуття соціального досвіду: по-перше, це принцип соціальної детермінації, що обумовлює соціальний розвиток індивіда (моністичний підхід до природи людини); по-друге, це принцип діяльнісний, коли особистість засвоює соціальний досвід у процесі активної діяльності; по-третє, принцип самодетермінації, коли людина сама задає вектор свого соціального розвитку, вибираючи систему своїх відносин, способів діяльності.

Варто зазначити, що названі принципи є методологічною основою вивчення процесу набуття підлітками соціального досвіду. Для нашого дослідження важливим є визначення основних характеристик цього.